

SZEKÉR ENDRE

Faludy György költői tárlata

PERZSA KÖLTÉSZET – PERZSA MINIATÚRÁKKAL

A modern magyar költészet élő klasszikusa Faludy György, majdnem kilencven évesen, örök fiatakként egy csodaszép költői albummal lepte meg olvasóit. A *Perzsa költészet* című kötet csak „egyszerű” műfordítás-gyűjtemény lenne, de jelen esetben a versantológia kiegészült gyönyörű színes kb. XIII–XVI. századi perzsa miniatúrákkal. Így vált valósággá a „tárlat”, a költői-képzőművészeti bemutató, a műfordító-költő különös „tárlatvezetésével”. Mert ahogy haladunk a falra helyezett képzőművészeti alkotások közt egy múzeumi tárlaton egyik teremből a másikba, hasonlóképpen forgathatjuk e gyönyörű, nagy formátumú albumot versről képre, miniatúráról gyűjteményre, s ehhez kapcsolhatjuk a költő különös „élőszavas” magyarázatát, ismertetését ezen a különös tárlaton. Maga a költő is megjelenik már a „tárlatvezetés” első pillanatában: a kötetet átfogja egy papírszalag, melyen Faludy György, a költő-műfordító üdvözlő minket jó szívvel.

Faludy György költői életműve szorosan összefonódott műfordítói (illetőleg „át-költő”) tevékenységével is. Közismert tény, hogy pályakezdésekor óriási sikert aratott Villon-átköltéseivel, valamiféle korhangulatot fejezett ki a Villon álarcában írt versekkel, üldözött csavargó-királyként, étellel és halállal örökös vitában, veszában élő kö-zépkori és egyszerre modern költőként, amikor a senki fiaként dalolt: „Mint nagy ka-lap, borult reám kék ég,/és hű barátom egy akadt: a köd./Rakott tálak között kivert az éhség,/s halálra fáztam rőt kályhák előtt”... A költő, Faludy György Villon-átkölté-seit mindig örömmel forgatták, és 1988-ban már a 33. azaz a harmincharmadik kiadása jelent meg. Faludy mindig bevallotta, hogy a nagy francia költő, Villon legendás alakja, rejtélyes sorsa, költői világa, s mindezekből formált Villon-versei nem fordítá-sok, hanem átköltések. Egy-egy Villon-szóból, életrajzi mozzanatból, költői hangulat-ból vers lett, Faludy vers, Villon ürügyén. De a költő többször megjegyezte vallomá-saiban, nyilatkozataiban, hogy a Villon-átköltések, ez az „új magyar Villon” egyszerre siker és egyszerre túlzott szerepvállalás, melyben a költészet színpadán „eltakarta” őt Villon, vagyis legtöbbször a francia költőt tapsolták meg és nem a mögötte álló, félig el-takart költőt, Faludyt. Így épült be szervesen Faludy költői életművébe Villon; szinte elválaszthatatlanok egymástól. Amikor 1995-ben a Magyar Világ Kiadó *Versék* címmel Faludy György gyűjteményes kötetét több mint 800 oldalon megjelentette, a költő *A pompeji strázsán* versei után illesztette be kötetébe a Villon-balladákat. És természet-e-sen itt is csaknem végigkövethetjük a költő és műfordító életművét Heinétől Lorcaig és Li Ho-ig.

Test és lélek címmel adta ki Faludy György hatalmas műfordítás-gyűjteményét csak-nem 800 oldalon. A világlíra 1400 gyöngyszemét magyarul megszólaltató kötetének kiadásában nem reménykedett a költő. Azt hitte, hogy majd a könyv kéziratából egy-egy részletet halála után előveszi egyszer-kétszer valamelyik jó barátja, de a többi kéz-iratot valahol a pincében a penész eszi, máshol egy-egy bőrdobban lapul. S így foly-

tatta kötet-bevezető elmélkedését: „A 80-as évek kezdetén melankóliámat kétségbeesett harag váltotta fel. Nem lesz időm elkészíteni az antológiát, öregszem, és ez ellen nincs orvosság a patikában. Nekiestem a napi 12-14 óra munkának. Ezúttal igyekeztem felkészülni arra, hogy ez a könyv csak a jövő ezredben posztumuszként jelenik meg, valamikor 2010 táján, vagy még később... Egyedül jó és szép verseket kerestem, de semmi módon nem határoztam meg előre, melyik népet vagy kort részesítem előnyben, és munka közben igyekeztem, már amennyire ember képes erre, objektív lenni. Eredményként a kötet szinte egyenlően tartalmaz hétszáznál néhányval több európai és hétszáznál néhányval kevesebb arab, héber, japán, kínai, perzsa és szanszkrit verset. Így a könyv nemcsak alcímében viseli a 'világlíra' kifejezést, hanem, valójában azt igyekszik reprezentálni.” A *Test és lélek* című műfordítás-gyűjteményt hamar megvásárolták, a könyvnek „sikere” lett. Ezért most Bodnár János felkereste Faludy Györgyöt: mit szólna ahhoz, ha fejezetenként jelentetné meg a *Test és lélek* című műfordításkötetének anyagát, képekkel, illusztrációkkal. Így indult el a Faludy által fordított világlíragyűjtemény a perzsa költészettel, perzsa miniatúrákkal. Így kezdődött el Faludy tár-lata, új és új költői fejezetekkel, korokkal, versekkel, képekkel, magyarázatokkal.

Ez a „tárlatvezető” és költői magatartás már megvolt a *Test és lélek* című kötetében is. A hagyományos műfordításkötetekben csak versek, fejezetek, életrajzok stb. következnek egymás után. Ezzel szemben Faludy György kötetét egyedi módon meg-megszakítja egy-egy portré a költőről, Kass János alkotásában, s mindegyik portréban félig fedve néz felénk a költő, mert őt is félig takarják a kort jellemző oszlopok, angyalok, alakok stb. Így a X–XVII. századi perzsa költészetet bemutató fejezet élén is szembenéz velünk, hajdani katonákkal, dalosokkal, lovasokkal stb. Hozzá tartozik a perzsa költészet ismeretéhez az, hogy Montesquieu *Perzsa leveleiben* (1721), naplójegyzetében és hagyatékában is vissza-visszatérő perzsa-motívum nagy hatással volt az európai irodalomra, arra, hogy „a perzsák divatba jöttek”. Egyhelyütt Montesquieu a hódító perzsa „étvágyról” ír, másutt a névtelen levélírók ellen idézte a Macedóniai Fülöpnek nyílt „üzenő” ellenség személyes jelzését. A perzsa költészet valóságos része a Faludy által fordított világlírának: hiszen mindig küzdenie kell egy költőnek a korrall, hatalommal szemben. Egyszer elismerik, udvari költő, máskor üldözött, reménytelen sorsban van része. Életélvezet, szerelem, derű, bor s még mi minden szólal meg a régi perzsa versekben!

Az időben és térben igen távolinak tűnő perzsa költészet: gyakran „mai” témákat szólaltat meg. Nincs messzeség, idegenség, távolság: a líra hajszálgökörei behálózzák az egész világot. A régebbi alkotók valóban hasonló vagy csaknem azonos módon élnek és vallanak sorsukról: szerelmükről, bánatukról, örömükről, kiszolgáltatottságukról, szenvedésükről, veszélyes mindennapjaikról. Például Háfiz, akit Irán legnagyobb költőjének neveznek (1325–1390) szembeszegült Muharifuddin Muhammad herceg fundamentalista kegyetlenkedésével, besúgó-rendszerével, így a *Puritán zsarnokság* című versében: „Rejtsd poharad köpenyedbe, mert az emberélet olcsó. / Öntik a vért, ahogy régen vörösbort öntött a korsó. // Könnyel mosd ki a borfoltot ujjasodból: piszkos kor jött. / Itt kell élnünk puritánok, rendőrkémek, gyilkosok közt.” Hasonlóképpen keserű életsorsot, száműzetést és börtönt őriz Maszud-i Szad-i Szalmán (kb.1046–1121) a *Náj vára kazamatáiban* című versében. A költő először a Gháznái szultán udvarában élt mint magas rangú tisztviselő. De a szultán gyanakodott rá, arra gondolt, hogy „összejátszott” ellenségével, a szelcsuk szultánnal, ezért a költőt 18 esztendőre Náj várának börtönébe, kazamatáiba záratta. Faludy György az egyik „leg-

szébb börtönversének” nevezi a Náj kazamatáiban írt verset. Ez a dicséret, rokonszenv kétszeresen jogos: egyrészt azért, mert a vers önmagában értékes, jó. Másrészt pedig azért, mert Faludy György, a verset magyarul megszólaltató költő is volt hasonló drámai helyzetben. (Ld.: *Börtönversek 1950–53*). Az egyik legszebb börtönvers, perzsa börtönvers néhány verssora így szól: „Szívem remeg, ahogy a lég rezeg a fuvolásban, / tömlőc mélye fojtogat és kiszívja erőmet. / Mi lesz velem négy fal közt, hol pókhálót sző a bánat, / a bokám körül a rémület bolondgombái nőnek?” Érdemes megfigyelni a régi perzsa költő félelmét, önbecsülését, önbizalmát: „Nagy úr vagyok s az égmagasba érek,” – írta. Hiába a tömlőc sötétje, a komor hangulat, a sok szenvedés („a szenvedés komor hegylánca”) – neki vigaszt nyújt a szellem, őt „felemeli a költészet.” A kor veszedelmes körülményeit írta meg Nasziraddin Tuszi (1201–1274) is, aki tudós, bölcsész, csillagász volt. Valóban véres korban élt, amikor Dzsingisz unokája borzalmas tetteket hajtott végre: sok embert lefejeztetett, meggyilkoltatott. A messzi múlt és a közeli múlt nincs messze egymástól. Az életrajzi jegyzetekben írta Faludy György: „Ugyanezt tették Hitler SS-ei, amikor zsidólakta lengyelországi falvakból elszállítottak mindenkit a gázkamrák felé, majd visszatértek, hogy a bujkáló néhányat is agyonverjék.” De folytathatnánk a perzsa költők nehéz sorsával: Rumi (1207–1273) száműzetésekor alig maradt életben egy mongol vérfürdőben.

De a perzsa költők élete örömteljes, dicsőséges is volt: pl. Bábur (1483–1530) hadvezér volt, Hindusztán császára; Urfi-i-Sirazi (1554–1590) otthagya Perzsiát az indiai császári udvarban élt mint ünnepezt költő. Kalim Abu Tálíb (kb. 1580–1651) a nagymogul lahore-i udvarában élt mint a költők királya. Száigh-i-Tárizi (1607–1671) elismerten, költőfejedelemként halt meg, aki a *Kesergés, életem vége felé* című versében írta: „Tavaszmom elmúlt, nem ültettem semmit, / most itt az ősz és mindhiába várom, hogy gyümölcsöt teremjek...”

Omár Khájám (kb. 1025–1122) volt ebben a korszakban az egyik legjelentősebb perzsa költő, s még matematikus, asztrológus, fizikus, filozófus is volt (Avicenna követője). Tekintélyes tudós voltát az is kifejezi, hogy a naptárreformot készítő bizottság vezetőjévé nevezték ki. Régebben a tudóst „nagyobb” tartották Omár Khájámban, mint a költőt. Amikor meghalt, csak utána több mint száz évvel említették meg verseit („Versei tévelygések szövevényei, akár a mérges kígyók” és: „négy sorosainak titkos mondanivalója leplezi írójuk szellemének fertelmességét.”) Az ortodox szemléletű irodalmár észrevette, hogy Omár Khájám az iszlám, a mohamedán állam által nem tűrt gondolatokat tartalmazott. (pl. „Allah, ha létezik, tehetetlen a mindenség törvényeivel szemben; „–” az idő elfújja a szultánokat és hatalmasságokat, mint a porszemeket...” stb.) A rubái rubáját négy soros vers, már korábban is előfordult az ógörögben, aztán arab és perzsa költők is használtak két rímelő sort, majd négy sorba tördelték. Faludy György főleg abban látja Omár Khájám európai népszerűségét, hogy Edward Fitzgerald angol költő jól lefordította a perzsa költő verseit, és kedvező időben, szerencsés témáival stb. elterjesztette. A fordító Faludy észreveszi azért a fordítás hibáit is, hiszen az angol szöveg magán viseli a „viktoriánus cicomákat”. Omár Khájám európai sikeréhez hozzájárult a perzsa költő nihilizmusa, összetett életfelfogása az epikureizmustól a miszticizmusig, az ateizmustól a panteizmusig, a pesszimizmustól a cinizmusig stb. Magyarországon főleg Szabó Lőrinc tette népszerűvé Omár Khájám verseit, melyekben ő is a szabadgondolkodót, a szkeptikust, az érzéki és a misztikus szellemű költőt szerette. (Fitzgerald négyszer átdolgozta híres Omár Khájám fordítását, mely legalább ezer kiadásban jelent meg.) Faludy György fordításában így hangzik

két négy soros: „A mindenség titkát hiába űztem, / még fix pontot sem találtam az űrben, / csak egy gyöngyöt a tudás tengerében, / az is eltört, mikor cérnára fűztem.” – „A sakktábla kockái: éj és nap. / Bábuk vagyunk a sors keze alatt, / ő játszik velünk, tologat, kiüt / és a sötét dobozba visszarak.” Mindkét perzsa versben érezhetjük a költő tömörségét, filozófikusságát, életbölcességét, s azt, hogy a költő mindig tünődésre, elgondolkoztatásra igyekszik serkenteni olvasóit.

Háfiz (kb. 1325–1390) volt a másik legismertebb, legjelentősebb perzsa lírai költő, aki Európában a németeknél pl. Goethe, az angoloknál Fitzgerald, az oroszoknál Puskin szavaiban, költészetében élt tovább. Háfiz a Koránt kívülről tudta, a nevét is innen vette. Különböző legendák övezik életét: volt Abu Iszhág Indzsú udvari költője; állítólag 1387-ben találkozott a rettegett Timur-i-Lenggel, aki ismerte a költőt, és kívülről tudta verseit. Hagyatéka 500 lírai versből, gházelnél áll. Laza, képzettársításos gházeljei 10–12, néha több párversből állnak. Az irodalomtörténet máig vitatja Háfiz gházeljeinek időrendjét, értelmezését. Szabó Lőrinc a legnagyobb perzsa költőnek, a világirodalom egyik legfényesebb lírai lángelméjének nevezi. Goethe rajongott érte, a *Nyugat-Kéleti Diván* című művének Háfiz a példaképe. Így írt Háfizhoz: „Az tesz nagygyá, hogy szünnöd nem lehet, / s hogy sose kezdél, az a végzeted. / A forgó ég mása csak énekednek, / mindig egy benne a vég és a kezdet...” (Fordította: Szabó Lőrinc). Faludy György a Háfiz-versekhez írt jegyzetekben azon tünődik, hogy nem lehet megállapítani: jelképesen szól-e az istenséghez, szerelméhez vagy a sahhoz a költő. Aztán az is figyelemre méltó, hogy Háfiz versszakai közt van-e vagy nincs összefüggés. A kételyek után Faludy hozzát teszi, hogy a Háfiz-vers mégis tökéletesen zárt, az utolsó verssor valamiféleképpen egészé formálja a korábbi sorokat. Különös varázslat a Háfiz-vers lezárása. S aztán Faludy így folytatja: „Háfiz minden egyes verse váratlan (mint Catullus költeményei), mint költő utánozhatatlan (mint Ady Endre) és versei szépsége épp olyan magyarázhatatlan, mint ahogy nem tudni, mitől és miért szépek Rilke, Verlaine vagy Shakespeare versei.” Nyolc Háfiz-verset fordított Faludy a *Test és lélek* című gyűjteményes műfordításkötetében. Ezek közül csak hármat hagyott ki a Perzsa költészet díszes válogatásából. Háfiz a *Vágyaim palotája* című versében bordalszerűen kezd, gyors költői képeket vág egymás mellé („Rozoga csűr a remény”), s utána önvallomásos részben szól kötetlen életéről, gondolatairól, holt részeg állapotáról. S váratlan a misztikus angyal súg neki, a mennyei trombita hívását hallja, egeket ostromolva. Majd visszazuhanva a mindennapok bölcsességei közé szól a meglegedésről, a világ kurvaitól való elfordulásról. A vers zárórésze pedig a lógószájú, szerencsétlen költőtársakhoz fordul: „Mért átkozzátok Háfizt, ti lógószájú, locska / költőcskék, ti szegények? / Mint rám a tehetséget, / a kontárságot Allah aggatta nyakatokba.” Háfiz majdnem mindig a szerelemről, a borról és minden földi gyönyörűségről énekelt, közben mindig kifejtette szabadon szárnyaló gondolatait, jelképességét, misztikusságát, érezte filozófiai és teológiai érdeklődését. Könnyelmű, vidám életének mozzanatait gyakran beépítette verseibe. Például a tavaszi időszak őt átformálja, koldusként is királynak érzi magát (*Tavaszi*). Örökmécsesnek nevezte magát, amelyet az angyalok táplálnak. Sose felejtí ellenségeit, nem fél a jövő sötét napjaitól, a végzettől. A boros-derűs hangulatban a „hetedik Édenbe” megy egyenest. Másutt a pohárnok ajkát kéri, méz-édes lelkét szürcsöli (*A szép pohárnok*), amott a csók és ivászat, a nyugodt szerelem verseleíról ír – a rendőrkémek miatt (*Puritán zsarnokság*).

Faludy György tárlata most a X–XVII. századi perzsa költészettel és a csodálatosan szép perzsa miniatúrákkal lepi meg olvasóit. E nagy formátumú könyv, album különösen felhívja napjainkban az olvasók figyelmét, a gyönyörű színes miniatúrákkal, borítóval, finom papírral, ízléses tördeléssel, a szokatlanul gondos, igazán nagyon szép nyomdai munkával. Feltétlenül ki kell emelnünk a Glória Kiadót, Fóti Editet és Bodnár Jánost, a Gyomai Kner Nyomda Rt. munkáját. Ilyen szép és tartalmas könyv ritkán kerül kezünkbe. A vers és a kép sokszor kiegészíti egymást, segíti az olvasót, továbbviszi egy másik világba, tündözésre készíti. Például a 69. oldalon láthatjuk a *Világi és túlvilági részegség* című illusztrációt Háfiz *Diván* című művéhez, 1527 körül, mely jelenleg Cambridge-ben, a Harvard University Art Museumában látható. Most pedig Háfiz *Angyalok a kocsmában* verse mellett találhatjuk. Befejezésül annyit hadd jegyezzünk meg, hogy e régi perzsa versek – ma is élő, mindnyájunkhoz szóló versek. Velük együtt élünk, sírunk, nevetünk, élvezzük az életet, észrevesszük a múlt időt, érezzük a hatalom súlyát, a végzet közeledését, a szerelem varázsát, a természet szépségét stb. A régi perzsa költővel együtt mondhatjuk: „Mozdulj meg, szenvedés komor hegylánca, s távozz tőlem; / végy észre, boldogság, és fújj arcomba lágy szeleddel; / simítsd ki életem gyűrött tekercsét, hitvány korszak; / vak, szívtelen sors, ülj mellém, ölelj meg végül engem.”

